

СОЦІАЛЬНА І ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

УДК 347.9:342.726-053.2/.5:352/353].07
DOI 10.36030/2310-2837-4(99)-2020-13-20

О. В. Карпенко,
Національна академія державного управління при Президентові України
Ю. А. Молоканов,
Секретаріат Комітету Верховної Ради України з питань молоді і спорту

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті визначено основні проблеми з дотримання прав та інтересів дитини в цивільному процесі, які пов'язані з відсутністю належного механізму представництва дитини в суді після позбавлення відповідних функцій органів прокуратури, і з недостатньою увагою органів опіки та піклування до питань захисту інтересів дитини в цивільному процесі, в тому числі при визначенні місця проживання дитини, тривалому розгляді у судах справ щодо усиновлення, позбавлення батьківських прав, відібрання дитини, визначення місця проживання дитини, участі того з батьків, хто проживає окремо, у вихованні дитини, відсутності спеціалізації суддів щодо розгляду сімейних справ. Проаналізовано відповідність норм чинного законодавства існуючим викликам щодо забезпечення захисту прав дитини в умовах позбавлення органів прокуратури функцій представництва їх інтересів у суді. Обґрунтовано інституційно-правові механізми захисту прав та інтересів дитини в цивільному процесі органами публічної влади в умовах децентралізації. Запропоновані напрями вдосконалення законодавства з метою посилення захисту прав та інтересів дитини в цивільному процесі шляхом внесення відповідних змін до Конституції України, Сімейного кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України. Рекомендовано, що на прикінцевому етапі реформи децентралізації системи органів публічної влади в Україні необхідно чітко визначити, який орган буде виконувати в повному обсязі функції органів опіки та піклування: виконавчі комітети селищних рад об'єднаних територіальних громад чи районні державні адміністрації, та забезпечити виконання як на рівні об'єднаних територіальних громад, так і на районному рівні вимог ч. 7 ст. 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» щодо штатної чисельності служб у справах дітей.

Ключові слова: захист прав та інтересів дитини; органи публічної влади; органи опіки та піклування; прокуратура; суди; органи місцевого самоврядування; децентралізація.

CHILDREN'S RIGHTS AND INTERESTS PROTECTION MECHANISMS BY PUBLIC AUTHORITIES IN CIVIL PROCEDURE IN DECENTRALIZATION REFORM CONDITIONS

O. V. Karpenko,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
Yu. A. Molokanov,
Secretariat of the Verkhovna Rada Committee on Youth and Sports

The article identifies the main problems of respecting children's rights and interests in civil proceedings, which are related to the lack of proper mechanism of children's court representation after deprivation of relevant functions of the prosecutor's office, and insufficient attention of guardianship authorities to protect children's rights and interests in civil proceedings, including in determining the children's place of residence, lengthy court proceedings on adoption, deprivation of parental rights, child removal, determination of the child's place of residence, participation of the parent living separately in the children's upbringing, lack of specialization of judges in family cases. The compliance of the current legislation with the existing challenges to ensure the children's rights protection in the conditions of deprivation of the prosecutor's office of the functions of representing their interests in court is analyzed. The institutional and legal mechanisms of children's rights and interests protection in civil proceedings by public authorities in the conditions of decentralization are substantiated. Ways to improve legislation to strengthen children's rights and interests protection in civil proceedings by amending the Constitution of Ukraine, the Family Code of Ukraine and the Civil Procedure Code of Ukraine are proposed. It is recommended that the final reform of public authorities decentralization in Ukraine which body will fully perform the functions of guardianship and trusteeship bodies: executive committees of settlement councils of united territorial communities or district state administrations and ensure implementation both at the level of united territorial communities and at the district level of the requirements of part seven of Article 4 of the Law of Ukraine «On bodies and services for children and special institutions for children» on the number of staff services for children.

Keywords: children's rights and interests protection mechanisms; public authorities; guardianship authorities, prosecutor's office; courts; local governments; decentralization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У країнах ЄС судові органи влади відіграють ключову роль у державній системі охорони прав дитини. Проте, якщо в кримінальному судочинстві розглядаються як справи, де дитина є потерпілою від злочину, так і обвинуваченою у здійсненні злочину (при досягненні певного віку), в цивільному судочинстві розглядається більш широкий спектр питань, пов'язаних із захистом дитини, зокрема захисту її майнових прав, захисту від насильства та жорсткого поводження, в тому числі з боку батьків та родичів, а також вирішення спірних питань між батьками щодо виховання та утримання дитини, позбавлення батьківських прав, усиновлення дитини тощо.

Водночас в Україні тривалий час переважну більшість функцій щодо захисту прав дитини та представництва її в суді виконували органи прокуратури. Але після внесення у 2016 р. змін до Конституції України «органи прокуратури втратили функції представництва інтересів дитини в суді та нагляду за додержанням прав і свобод дитини. Відповідні функції не були передані жодному державному органу. Орган опіки та піклування, який має представляти дитину в суді у випадку ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків, не завжди вчасно реагує на порушення прав дитини» (Захист прав та інтересів дитини, 2019). Тому актуальними є дослідження механізмів захисту прав та інтересів дитини органами публічної влади в цивільному процесі, аналіз існуючих проблем при здійсненні судочинства з погляду дотримання інтересів дитини, та вироблення пропозицій щодо покращання законодавства та судової практики для вдосконалення захисту прав та інтересів дитини в цивільному процесі.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичною основою дослідження практик публічного управління у сфері соціального захисту населення стали численні праці українських та зарубіжних науковців, серед яких слід виділити напрацювання Л. Баранник (2017), М. Кравченко (2010), С. Корнієнко (2011), А. Халецької (2010). Натомість на загальнодержавному рівні проблематика вдосконалення захисту прав дитини від різних форм насильства вперше набула актуальності у 2018 р. після оприлюднення Щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні «Насильство щодо дітей: сучасні виклики, законодавче врегулювання, кращі практики та взаємодія» (Щорічна державна доповідь, 2019). Доповідь була підго-

товлена Державним інститутом сімейної та молодіжної політики, однак у ній не було досліджено захист дитини інструментами судової влади. Згодом, 11 лютого 2019 р., на Слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму (далі – Слухання) на тему: «Захист прав та інтересів дитини в цивільному процесі», увагу було зосереджено саме на захисті прав та інтересів дитини в цивільному процесі, де мають взаємодіяти різні типи органів публічної влади (органи виконавчої влади, суди, органи місцевого самоврядування (Слухання у Комітеті ВРУ, 2019)). Проте невирішеною частиною загальної проблеми залишається наукове обґрунтування ефективних механізмів захисту прав та інтересів дитини органами публічної влади в цивільному процесі.

Формулювання цілей (мети) статті. Метою статті є вироблення пропозицій щодо вдосконалення механізмів захисту прав та інтересів дитини органами публічної влади в цивільному процесі в умовах децентралізації.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Сімейним кодексом України (Сімейний кодекс України, 2002) передбачено розгляд у суді питань установа чи оспорювання батьківства (материнства), визначення місця проживання дитини, участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї, участі інших родичів у вихованні дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав, про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення. Крім того, в суді можуть розглядатися питання про захист майнових та житлових прав дитини, видачу обмежувального припису стосовно осіб, що є кривдниками дитини. Сімейним кодексом України також передбачено право звернення дитини, яка досягла 14 років, до суду лише з позовом про позбавлення батьківських прав, в інших випадках інтереси дитини в суді мають представляти батьки, опікуни, піклувальники, орган опіки та піклування. Право на звернення до суду із захистом прав неповнолітніх та малолітніх внуків, братів, сестер, пасинка, падчерки мають і відповідно баба, дід, повнолітній брат або сестра, мачуха, вітчим.

У 2016 р. із Конституції України була вилучена норма щодо повноважень прокуратури представляти інтереси громадянина у суді у випадках, визначених Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (Закон України, 2016). Це позбавило прокуратуру права

звертатися до суду щодо захисту прав дитини, що суттєво послабило існуючу система захисту прав дитини та представництва прав та інтересів дитини в суді. Відповідно до інформаційної довідки Генеральної Прокуратури України «упродовж 2014 р. з питань захисту прав дітей судами задоволено вимоги у 492 позовах прокурорів на суму понад 11 млн грн. За рішеннями, що набрали законної сили, присуджено до стягнення майже 10 млн грн. Реально стягнуто в інтересах дітей 9,4 млн грн. Також в їхніх інтересах прокурорами здійснено вступ у понад 9 тис. справ за позовами інших учасників. Одночасно з представництвом до набрання чинності Законом України «Про прокуратуру» 14 жовтня 2014 року прокурорами ефективно захищалися права дітей засобами нагляду за додержанням і застосуванням законів. За результатами перевірок у цій сфері виявлено, а надалі за документами прокурорського реагування поновлено права понад 200 тис. дітей, на захист їхніх прав розпочато 389 кримінальних проваджень, відшкодовано 107 млн грн коштів, заявлено позовів на суму 43 млн грн. Упродовж 2015 р. унаслідок застосування представницьких повноважень поновлено права близько 50 тис. дітей на освіту, охорону життя і здоров'я, житло, майно, соціальне забезпечення, працю. На захист їхніх інтересів задоволено 1239 позовів прокурорів на загальну суму 44,3 млн грн. Також з метою недопущення порушення прав дітей прокурорами здійснено вступ та забезпечено участь у 8 тис. справ за позовами інших осіб» (Захист прав та інтересів, 2018).

Варто також зазначити, що в Сімейному кодексі України досі присутні такі повноваження прокурорів, як право на звернення до суду з позовом щодо позбавлення батьківських прав, відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав, про скасування усиновлення або визнання усиновлення недійсним, а також право постановити рішення про негайне відібрання дитини від батьків при безпосередній загрозі для життя або здоров'я дитини (Сімейний кодекс України, 2002). Водночас ці повноваження не застосовуються через невідповідність Конституції України. Проте, якщо вказані повноваження наразі виконує орган опіки та піклування, питання захисту житлових та майнових прав дитини, дотримання їх прав на освіту, охорону життя і здоров'я, житло, майно, соціальне забезпечення, працю фактично залишається без належного контролю з боку держави.

Разом з тим з метою розширення можливостей батьків та інших законних представників дитини представляти права дитини в суді Верховна Рада

України Законом України від 7 грудня 2017 р. № 2234-VIII скасувала судовий збір у всіх справах щодо захисту прав дитини та передбачила надання всім дітям права на безкоштовну правову допомогу (Про внесення змін, 2017).

При позбавленні органів прокуратури функцій представництва інтересів дитини в суді та нагляду за додержанням прав і свобод дитини передбачалося, що так само як і в країнах Європейського Союзу питання захисту прав дитини будуть оперативно розглядати суди. Однак у Рекомендаціях слухань зазначалося, що «у зв'язку із проведенням судової реформи, неукомплектованістю багатьох судів, багато справ, що стосуються захисту прав дитини, зокрема щодо усиновлення, позбавлення батьківських прав, відібрання дитини розглядаються з порушенням встановлених законодавством строків. Крім того, після вступу в дію нової редакції Цивільного процесуального кодексу України та збільшення строку на апеляційне оскарження з 10 до 30 днів суттєво загальмувалось набуття чинності судових рішень щодо усиновлення дитини, позбавлення батьківських прав, визначення місця проживання дитини. Все це призводить до серйозних порушень права дитини на охорону життя і здоров'я, на виховання у сімейному оточенні» (Захист прав та інтересів дитини, 2019).

В умовах позбавлення прокуратури зазначених вище функцій додаткове навантаження покладається на орган опіки та піклування. Проте, як зазначено в Рекомендаціях слухань, «орган опіки та піклування, що має представляти дитину в суді у випадку ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків не завжди вчасно реагує на порушення прав дитини. У результаті багато випадків порушення прав дитини залишаються без належного реагування» (Про внесення зміни до статті, 2017).

Ситуація ускладнюється тим, що в умовах децентралізації в сільській місцевості незрозумілим є те, який має орган виконувати функції органу опіки та піклування: районна державна адміністрація чи виконавчий комітет селищної ради об'єднаної територіальної громади. Це призводить до розмиття відповідальності стосовно захисту прав дитини, що особливо небезпечно у випадках загрози життю та здоров'ю дитини. У січні 2017 р. Верховна Рада України повернула до ст. 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» норму, вилучену в жовтні 2012 р., та вдвічі збільшила чисельність працівників служб у справах дітей порівняно з нормою, що існували в Законі до 2012 р., передбачивши, що «штатна чисельність працівників районних, міських, районних

у містах служб у справах дітей установлюється з розрахунку один працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, які проживають у районі, та не більше ніж на дві тисячі дітей, які проживають у місті, районі у місті. Штатна чисельність працівників служб у справах дітей виконавчих органів сільських, селищних рад відповідних територіальних громад встановлюється з розрахунку один працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, але не менше одного працівника на об'єднану територіальну громаду» (Про внесення зміни до статті, 2017). Це мотивувалося значним зростанням кількості випадків порушень прав дитини, насамперед тяжких злочинів проти дітей.

Однак у більшості районів і територіальних громад не виконуються вимоги щодо штатної чисельності служб у справах дітей, що також призводить до недостатньої уваги до дотримання прав дитини. До того ж у більшості сільських об'єднаних територіальних громад не створені служби у справах дітей всупереч згаданого вище вимогам Закону, і після укрупнення районів незрозуміло, яким чином будуть сформовані об'єднані районні державні адміністрації, чи збережуться в них служби у справах дітей у необхідній кількості. Тому виникає серйозна небезпека втрати функцій захисту прав дитини в сільських територіальних громадах.

Важливим питанням, яке розглядається в цивільному процесі, є позбавлення та поновлення батьківських прав, відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав. Тут визначальним є висновок органу опіки та піклування. Водночас недостатня увага до дотримання інтересів дитини призводить до виникнення загрози життю і здоров'я і навіть загибелі дітей.

На Слуханнях суддя Великої палати Верховного Суду О. Ситнік зазначила, що «у багатьох випадках органи опіки та піклування не у повній мірі виконують свої обов'язки із захисту та належного представлення у судах дітей. При розгляді спорів про визначення місця проживання дитини, участь органу опіки і піклування обмежується наданням формального висновку щодо того, з ким із батьків, на їх думку, має проживати дитина. Не поодинокі випадки, коли батьки, які проживають у різних населених пунктах чи різних районах міста, надають суду взаємовиключні висновки кожного з таких органів. Разом з тим участі у судових засіданнях представники органу опіки і піклування не вважають за потрібне брати. ... Таке формальне ставлення до своїх обов'язків унеможливає чи істотно ускладнює встановлення обставин справи» (Захист прав та інтересів дитини, 2019).

Варто також зазначити, що на сьогодні у державі відсутні будь-які важелі впливу на органи опіки та піклування. Навіть розпорядження голови районної державної адміністрації як рішення органу опіки та піклування може скасувати лише суд, а не голова обласної державної адміністрації, не беручи до уваги навіть рішення виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування. Таким чином, можна стверджувати про серйозне послаблення державної системи захисту прав дитини та недосконалість механізмів впливу держави на захист прав та інтересів дитини в цивільному процесі.

Серйозним випробуванням для дітей є конфлікти між батьками щодо питань виховання та утримання дитини, надання дозволу на виїзд за межі України, а також сплати аліментів. Нерідко ці питання пов'язані, один з батьків перешкоджає участі іншого у вихованні дитини, налаштовує дитину проти нього, а інший навпаки, не платить аліменти та не дає дозволу на виїзд дитини за межі України, причому в багатьох випадках важко зрозуміти, хто перший розпочав конфлікт, проте в будь-якому разі від цих конфліктів найбільше страждають діти.

Проблема несплати аліментів існує багато років, причому заборгованість зі сплати аліментів мають як заможні батьки, що приховують власні доходи та майно, так і батьки, які дійсно не мають ні доходів, ні майна. Крім того, через тривалий розгляд у суді справ про стягнення аліментів діти тривалий час залишалися без коштів на своє утримання.

З метою вирішення цієї проблеми Верховна Рада України в липні 2017 р. ухвалила розроблений Комітетом з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів», яким було запроваджено стягнення аліментів у наказному провадженні за вимогою стягувача аліментів у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше від десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку, або у розмірі п'ятдесят відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Таким чином, була створена можливість швидкого призначення аліментів на утримання дитини. Водночас після видачі судового наказу і стягувач аліментів, і платник отримали можливість у судовому провадженні подавати позов на збільшення чи зменшення аліментів (Про внесення змін, 2017).

Це призвело до розвантаження суддів. Так, у Рекомендаціях слухань зазначається, що якщо

у «першому півріччі 2017 р. судами першої інстанції видано 203 судових накази про стягнення аліментів на дитину, то за 2017 рік видано 8 033 судових накази про стягнення аліментів. Тобто в другому півріччі 2017 р. видано на 7 830 наказів про стягнення аліментів більше, ніж у першому півріччі. У 2018 р. надійшло 35 163 заяви про стягнення аліментів, з яких розглянуто та видано 30 293 накази про стягнення аліментів» (Захист прав та інтересів дитини, 2019).

Також у грудні 2017 р. та липні 2018 р. були ухвалені два законодавчі акти щодо посилення захисту права дитини на належне утримання, що суттєво розширило права того з батьків, який проживає разом з дитиною (Про внесення змін, 2017; Про внесення змін, 2018). Насамперед були суттєво посилені покарання платника аліментів за наявність заборгованості аліментів. При заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, встановлюється тимчасове обмеження боржника у правах виїзду за межі України, керування транспортними засобами, користування зброєю, полювання, а також передбачається, що боржник має виконати суспільно корисні роботи на строк від 120 до 240 годин. Крім того, залежно від розміру заборгованості виконавець має виносити боржнику штраф від 20 до 50 % від суми заборгованості.

Водночас найбільш спірним положенням цих законів стало надання тому з батьків, з ким проживає дитина, права на виїзд дитини за межі України без згоди іншого з батьків, на підставі довідки про підтвердження місця проживання на місяць, а в разі наявності певної заборгованості зі сплати аліментів, взагалі безстроково (Про внесення змін, 2018). Це призвело до виїзду дітей на постійне проживання до інших країн без згоди іншого з батьків. Більше того, завдяки цій нормі один з батьків вивозив дітей на тимчасово окуповані території Донецької та Луганської областей, де взагалі відсутні будь-які правові механізми повернення дітей.

Проте ухвалення цих законів призвело до суттєвого загострення конфліктів між батьками, оскільки значно збільшилася кількість самовільної зміни місця проживання дитини (так зване «внутрішньосімейне викрадення»), причому справи доходять до застосування охоронних фірм зі зброєю та подвійного силового перехоплення дитини протягом одного дня.

Головна проблема полягає в тому, що відповідно до ст. 141 Сімейного кодексу України «мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між

собою» (Щорічна державна доповідь, 2019), і до ухвалення судом чи органом опіки та піклування рішення про визначення місця проживання дитини юридично не може бути ніякого «викрадення дитини», а мова може йти лише про самовільну зміну місця проживання дитини. До того ж відсутні чинні правові механізми виконання рішень органу опіки та піклування про визначення місця проживання дитини, і воно взагалі призупиняється в разі вчасного звернення до суду, та й відповідне рішення суду не завжди легко виконати. Розгляд справи в суді може тривати довго, і за цей час конфлікт поглиблюється. Самовільна зміна місця проживання дитини може сприяти виграшу справи в суді, оскільки висновок для суду має робити орган опіки та піклування за місцем фактичного проживання дитини і, безперечно, в багатьох випадках простіше отримати позитивний висновок того місцевого органу опіки та піклування, де проживає родина та численні родичі одного з батьків.

Ще складнішою є ситуація з підсудністю. Відповідно до ст. 27 Цивільного процесуального кодексу України «позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом», водночас згідно зі ст. 28 цього самого Кодексу позови про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, про визнання батьківства відповідача, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача (Цивільний процесуальний кодекс, 2017). Це фактично дає змогу обом батькам судитися за місцем свого проживання, і є непоодинокі випадки, коли справу про визначення місця проживання розглядають два суди за місцем проживання кожного з батьків.

Варто також зазначити, що до жовтня 2018 р. в Україні діяла судова практика щодо застосування принципу 6 Декларації прав дитини щодо недопустимості розлучення дитини з матір'ю, крім випадків, коли є виняткові обставини. «У постанові від 17 жовтня 2018 року Велика Палата Верховного Суду зазначила, що Декларація прав дитини не була ратифікована Україною. Національним законодавством, зокрема ст. 141 Сімейного кодексу України, передбачена рівність прав батьків та необхідність урахування думки самої дитини. Також практику судів спрямовано на те, що в усіх діях щодо дітей незалежно від того, якими органами чи посадовими особами вони здійснюються, першо-

чергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» (Захист прав та інтересів дитини, 2019; Постанова Великої Палати, 2018).

На Слуханнях було презентовано підготовлений головою правління Центру сімейно-правових досліджень, адвокатом, кандидатом юридичних наук Олегом Простибоженком проєкт Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження інституту спільної батьківської відповідальності, яким, зокрема, пропонувалося передбачити ухвалення попереднього рішення суду, в якому буде визначене місце проживання дитини та порядок спілкування іншого з батьків з дитиною на час судового розгляду та обов'язкове вжиття заходів щодо примирення між батьками (Законопроект Центру сімейно-правових досліджень, 2019). У Рекомендаціях слухань пропонувалося доручити членам Комітету з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму внести на розгляд Верховної Ради України цей законопроект, доопрацьований з урахуванням пропозицій учасників слухань (Захист прав та інтересів дитини, 2019), проте через дострокове припинення повноважень Верховної Ради України це не було зроблено.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зазначені проблеми з дотримання прав та інтересів дитини в цивільному процесі пов'язані з відсутністю належного механізму представництва дитини в суді після позбавлення відповідних функцій органів прокуратури, недостатньою увагою органів опіки та піклування до питань захисту інтересів дитини у цивільному процесі, в тому числі при визначенні місця проживання дитини, тривалим розглядом у судах справ щодо усиновлення, позбавлення батьківських прав, відібрання дитини, визначення місця проживання дитини, участі того з батьків, хто проживає окремо, у вихованні дитини, відсутністю спеціалізації суддів щодо розгляду сімейних справ. Українська ситуація є ситуацією з невизначеністю, до якого

органу публічної влади переходять повноваження органу опіки та піклування після укрупнення районів у процесі здійснення сучасної адміністративно-територіальної реформи та децентралізації. Для забезпечення дотримання інтересів дитини в цивільному процесі, пропонується:

- розглянути доцільність внесення змін до Конституції України правових норм щодо відновлення функції прокуратури стосовно представництва інтересів дитини в суді та нагляду за дотриманням прав і свобод дитини;

- внести зміни до Сімейного кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України, якими передбачити: ухвалення попереднього рішення суду, в якому будуть визначені місце проживання дитини та порядок спілкування іншого з батьків з дитиною, вирішені інші спірні питання виховання дитини на час судового розгляду, а також обов'язкове вжиття заходів щодо примирення між батьками та визначення переліку обставин, які враховують при розгляді спору між батьками щодо утримання та виховання дитини;

- законодавчо розширити можливості дитини віком старше від 14 років самостійно звертатися до суду, в тому числі щодо видачі обмежувального припису, стягнення аліментів, захисту своїх прав та інтересів, якщо батьки дитини ухиляються від захисту прав та інтересів дитини;

- передбачити запровадження спеціалізації суддів при розгляді сімейних справ;

- при завершенні реформи децентралізації системи органів публічної влади чітко визначити, який орган буде виконувати в повному обсязі функції органів опіки та піклування: виконавчі комітети селищних рад об'єднаних територіальних громад чи районні державні адміністрації та забезпечити виконання як на рівні об'єднаних територіальних громад, так і на районному рівні вимог ч. 7 ст. 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» щодо штатної чисельності служб у справах дітей.

Список використаних джерел

- Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.
- Захист прав та інтересів дитини в цивільному процесі : Рек. слухань Ком. Верхов. Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму від 11.02.2019. URL: <http://komспорт.rada.gov.ua/uploads/documents/31884.docx>
- Насильство щодо дітей: сучасні виклики, законодавче врегулювання, кращі практики та взаємодія: щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні

References

- Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia) (2016). *Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1401-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 28. P. 532 [in Ukrainian].
- Zakhyst prav ta interesiv dytyny v tsyvilnomu protsesi : Rekomendatsii slukhan Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan simi, molodizhnoi polityky, sportu ta turyzmu vid 11.02.2019. Retrieved from: <http://komспорт.rada.gov.ua/uploads/documents/31884.docx>
- Nasylstvo shchodo ditei: suchasni vyklyky, zakonodavche vrehuliuвання, krashchi praktyky ta vzaiemodiia (2019):

- ні (за підсумками 2018 року) / ДУ Держ. ін-т сімей. та молодіж. політики. Київ, 2019. 180 с.
- Захист прав та інтересів дитини в цивільному процесі : Слухання у Комітеті Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму від 11.02.2019. URL: <http://komsport.rada.gov.ua/documents/sluhannja/74139.html>
- Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
- Захист прав та інтересів дитини в цивільному процесі : інформ. довідка Генер. прокуратури до комітет. слухань від 21.11.2018 № 08-5. URL: <http://komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/31842.doc>
- Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
- Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» щодо удосконалення правового статусу служб у справах дітей : Закон України від 19.01.2017 № 1824-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 52.
- Захист прав та інтересів дитини в цивільному процесі : Стенограма слухань у Ком. Верхов. Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму від 11.02.2019. URL: <http://komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/32076.docx>
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів : Закон України від 17.05.2017 № 2037-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2017. № 25. Ст. 291.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення зборгованості зі сплати аліментів : Закон України від 07.12.2017 № 2234-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2018. № 6–7. Ст. 40.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання : Закон України від 03.07.2018 № 2475-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2018. № 36. Ст. 272.
- Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV в ред. Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII-7. *Відом. Верхов. Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17.10.2018 у справі № 402/428/16-ц. URL: <http://komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/32076.docx>
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження інституту спільної батьківської відповідальності : Законопроект Центру сімейно-правових дослідж.: слухання у Ком. Верхов. Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму «Захист прав та інтересів дитини в цивільному процесі», 11.02.2019. URL: <http://komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/31846.docx>
- Shchorichna derzhavna dopovid pro stanovyshe ditei v Ukraini (za pidsumkami 2018 roku). DU Derzh. in-t simei. ta molodizh. polityky. Kyiv. 180 s. [in Ukrainian]
- Zakhyst prav ta interesiv dytyny v tsyvilnomu protsesi : Slukhannia u Komiteti Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan simi, molodizhnoi polityky, sportu ta turyzmu vid 11.02.2019. Retrieved from: <http://komsport.rada.gov.ua/documents/sluhannja/74139.html>
- Simeyni kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 10.01.2002 № 2947-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 21-22. St. 135 [in Ukrainian].
- Zakhyst prav ta interesiv dytyny v tsyvilnomu protsesi : Informatsiina dovidka Heneralnoi prokuratury do komitetskykh slukhan vid 21.11.2018 № 08-5. Retrieved from: <http://komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/31842.doc>
- Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu (2018). Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 5. St. 35 [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zminy do statti 4 Zakonu Ukrainy «Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei» shchodo udoskonalennia pravovoho statusu sluzhb u spravakh ditei (2017). Zakon Ukrainy vid 19.01.2017 № 1824-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 7–8. St. 52 [in Ukrainian].
- Zakhyst prav ta interesiv dytyny v tsyvilnomu protsesi : Stenohrama slukhan u Komiteti Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan simi, molodizhnoi polityky, sportu ta turyzmu vid 11.02.2019. Retrieved from: <http://komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/32076.docx>
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia zakhystu prava dytyny na nalezhne utrymannia shliakhom vdoskonalennia poriadku stiahnennia alimentiv (2017). Zakon Ukrainy vid 17.05.2017 № 2037-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 25. St. 291 [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia zakhystu prava dytyny na nalezhne utrymannia shliakhom vdoskonalennia poriadku prymusovoho stiahnennia zaborhovanosti zi splaty alimentiv (2018). Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2234-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 6–7. St. 40 [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stvorennia ekonomichnykh peredumov dlia posylennia zakhystu prava dytyny na nalezhne utrymannia (2018). Zakon Ukrainy vid 03.07.2018 № 2475-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 36. St. 272 [in Ukrainian].
- Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy (2017). Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 № 1618-IV v redaktsii Zakonu Ukrainy vid 03.10.2017 № 2147-VIII-7. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 48. St. 436 [in Ukrainian].
- Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 17.10.2018 u spravi № 402/428/16-ts. Retrieved from: <http://komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/32076.docx>
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaprovadzhenia instytutu spilnoi

- Кравченко М. В. Система соціального захисту населення як об'єкт державної політики: методологія та практика : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 451 с.
- Халецька А. А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2010. 430 с.
- Корнієнко С. Теоретичний аналіз спеціального понятійного апарату на відповідність завданням забезпечення прав дітей-інвалідів в Україні. *Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України*. 2011. № 3. С. 271–277.
- Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян : навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. і переробл. Дніпро : Ун-т митн. справи та фінансів, 2017. 246 с.
- batkivskoi vidpovidalnosti : Zakonoproekt Tsentru simeino-pravovykh doslidzhen : slukhannia u Komiteti Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan simi, molodizhnoi polityky, sportu ta turyzmu «Zakhyst prav ta interesiv dytyny v tsyvilnomu protsesi», 11.02.2019. Retrieved from: <http://komsport.rada.gov.ua/uploads/documents/31846.docx>
- Kravchenko, M. (2012). Systema sotsialnoho zakhystu naselennia yak obiekt derzhavnoi polityky: metodolohiia ta praktyka [The system of social protection as an object of state policy: methodology and practice]. Kyiv : Inform.-analit. ahentstvo [in Ukrainian].
- Khaletska, A. (2010). Sotsialnyi zakhyst naselennia v Ukraini: teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia [Social protection of the population in Ukraine: theory and practice of public administration]. Donetsk : Yuhovostok [in Ukrainian].
- Korniienko, S. (2011) *Teoretychnyi analiz spetsialnogo poniatiinoho aparatu na vidpovidnist zavdanniam zabezpechennia prav ditei-invalidiv v Ukraini*. [Theoretical analysis of a special conceptual apparatus for compliance with the objectives of ensuring the rights of children with disabilities in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. Is. 3. P. 271–277 [in Ukrainian].
- Barannyk, L. (2017). Sotsialnyi zakhyst hromadian [Social protection of citizens]. Dnipro : Un-t mytn. spravy ta finansiv. 246 p. [in Ukrainian].

Карпенко Олександр Валентинович,
доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри інформаційної політики та
цифрових технологій Національної академії
державного управління при Президентові України
03057, Україна, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20
Молоканов Юрій Анатолійович,
кандидат наук з державного управління, заступник
керівника секретаріату Комітету Верховної Ради
України з питань молоді і спорту,
01008, Україна, м. Київ, вул. М. Грушевського, 5

Цитування: Карпенко О. В., Молоканов Ю. А. Механізми захисту прав та інтересів дитини у цивільному процесі органами публічної влади в умовах реформи децентралізації. *Вісн. НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2020. № 4 (99). С. 13–20.

Стаття надійшла: 30.11.2020

Схвалено до друку: 16.12.2020

Karpenko, Oleksandr V.,
Doctor of Science in Public Administration, Associate
Professor, Chairman of Information Policy and Digital
Technologies Department of the National Academy for
Public Administration under the President of Ukraine,
20, Anton Tsedyk St., Kyiv, 03057, Ukraine
E-mail: dr.karpenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9301-7973>
Molokanov, Yuriy A.,
Ph.D in Public Administration, Deputy Head of the
Secretariat of the Verkhovna Rada Committee on Youth
and Sports,
5, M. Hrushevsky St., Kyiv, 01008, Ukraine
E-mail: molokanov@v.rada.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6554-0652>

Citation: Karpenko, O. V., Molokanov, Yu. A. (2020). Mekhanizmy zakhystu prav ta interesiv dytyny u tsyvilnomu protsesi orhanamy publichnoi vlady v umovakh reformy detsentralizatsii [Children's rights and interests protection mechanisms by public authorities in civil procedure in decentralization reform condition]. *Bulletin of the NAPA. Series «Public Administration»*. Is. 4 (99). P. 13–20 [in Ukrainian].

Article received: 30.11.2020

Accepted: 16.12.2020